

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ וְאַתְחַנֵּן תַּשְׁעִיט

איך מתכוננים ל"אחור"?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"כִּי שָׁאֵל נָא לְיָמִים רַאשֵׁינִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹ-הִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצֵּה הַשָּׁמַיִם הַנְּהִיָּה פְּדָבָר הַגְּדוּל הַזֶּה אוֹ הַנְּשַׁמֵּעַ כְּמֵהוּ" (דברים ד' לב).

כך קורא משה רבנו בפרשתנו לעם ישראל:

מי הם הימים הראשונים? הראשונים לא ביארו לנו. רש"י מעיר הערה, כי כמובן שאין שואלים את הימים אלא שואלים על הימים.

כדי להבין את הפסוק נברר מה פשר הביטוי לְפָנֶיךָ ומה פשר הביטוי לאחור בלשון הכתוב.

לְפָנֶיךָ פירושו בכל מקום בעבר. נביא כמה דוגמאות:

א. "הָאֵמִים לְפָנֶיךָ יֵשְׁבוּ כִּה עִם גְּדוּל וְרַב וְרַם כְּעֲנָקִים" (דברים ב' י). כלומר, בעבר ישבו האימים = הענקים, באזור זה (בארץ מואב).

ב. "כִּי חָצוּר לְפָנֶיךָ הָיָא רֵאשׁ כָּל הַמְּמַלְכוֹת הָאֵלֶּה" (יהושע י"א ז). כלומר, בעבר, לפני שיהושע כבש את העיר חצור, עיר זו הייתה העיר המרכזית והחשובה ביותר באזור.

ג. "לְפָנֶיךָ בִּישָׁרָאֵל פֶּה אָמַר הָאִישׁ בְּלִכְתּוֹ לְדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנִלְכֶה עַד הָרָאָה כִּי לִנְבִיא הַיּוֹם יִקְרָא לְפָנֶיךָ הָרָאָה" (שמואל א ט' ט). כלומר, כינויו של הנביא בעבר היה הרואה.

ד. "וַיָּבֵאוּ אֵלָיו כָּל אֶחָיו וְכָל אֶחֱיוֹתָיו וְכָל יְדָעָיו לְפָנֶיךָ וַיֹּאכְלוּ עִמּוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיִּגְדּוּ לוֹ וַיִּנְחַמוּ אֹתוֹ עַל כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר הֵבִיא יָקוֹק עָלָיו..." (איוב מ"ב יא). כלומר, כל בני משפחתו ורעיו של איוב מן העבר, באו לבקר ולנחמו.

לאחור פירושו בעתיד, נביא כמה דוגמאות:

א. "וְלֹא הָיָה פִּיּוֹם הַהוּא לְפָנֶיךָ (בעבר) וְאַחֲרָיו (בעתיד) לְשַׁמֵּעַ יָקוֹק בְּקוֹל אִישׁ כִּי יִקְוֶה נִלְחֵם לְיִשְׂרָאֵל" (יהושע פרק י' יד).

ב. "וְהוּא לְקַבְרוֹת יוֹכֵל וְעַל גְּדִישׁ יִשְׁקוֹד: מִתְקוֹ לוֹ רִגְבֵי נַחַל וְאַחֲרָיו כָּל אָדָם יִמְשׁוֹף וְלְפָנֶיךָ אֵין מִסְפָּר" (איוב כ"א לב-לג). כלומר, האדם למרות שסופו לעפר מקדיש את חייו לצבירת רכוש. הכתוב ממשיך באירוניה וטוען כי האדם סופו שימתקו לו רגבי אדמת קברו, כך היה בעבר וכך יהיה בעתיד.

ג. "וְרֵאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׁמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי הוּא תִּלְקוּ כִּי מִי בִּינְיָנוּ לְרֵאוֹת בְּמָה שִׁיְהִי אַחֲרָיו" (קהלת ג' כב). שלמה המלך קורא לכל אדם לשמוח בחלקו, שהרי איש איננו יודע מה צופן לו העתיד.

ד. "כִּי מִי יוֹדֵעַ מָה טוֹב לְאָדָם בְּחַיִּים מִסְפָּר יָמֵי חַיָּו הִבְלוּ וַיַּעֲשֶׂם כְּצֵל אֲשֶׁר מִי יִגִּיד לְאָדָם מָה יְהִי אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמַיִם" (קהלת ו' יב). בפסוק זה שלמה המלך קובע באירוניה כי החיים בעולם הזה הם הבל והם כצל עובר, איש איננו יודע מה יהיה בעתיד.

המסקנה המתבקשת היא כי הדרך הנכונה לצפות פני עתיד היא באמצעות ההסתכלות לאחור. רק אם נלמד מניסיונם של אבותינו, נפנים את דרכם וננסה לצעוד בעקבותיהם, נוכל לתכנן טוב את עתידנו למרות שהוא לוט בערפל. הניסיון לצעוד ולהביט קדימה, מתוך הנחת יסוד שהחדש עדיף על הישן, דומה לניסיון להתקדם בעיניים קשורות, שהרי לעולם לא ידע האדם מה שיהיה לאחריו.

דווקא בדור של קדמה טכנולוגית, שיכולה להביא גם ברכה גדולה, הדרך הנכונה להתקדם באמת, תוך ניצול החידושים המדעיים, היא מתוך התבוננות לאחור - אל העבר, ואז גם "אחור" - העתיד יהיה הרבה יותר בטוח. (עוד על נושא זה ניתן ללמוד בספרי צפנת ישעיהו מעוזיה ועד אחז בביאור פרק ט' פסוק יא עמוד 272 ואילך ובהערות שם).

<p>לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע חי' באייר תשע"ו</p>	<p>לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א</p>	<p>לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לע"נ דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו נלביע כ"ח באייר</p>	<p>לע"נ גבי אסתר שמש ע"ה נלביע כ"ב באב תשע"ז</p>	<p>לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>
<p>לע"נ מרים שטרן ע"ה, נלביע בה' באב תשע"ט</p>		<p>לע"נ אברהם קליין ז"ל, נלביע בלי"ג בעומר תשע"ט</p>		
<p>לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>				

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

מחויבות לחתימה

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / אייר תשע"ז / תיק 76084

דיינים: הרב יוסף כרמל, הרב דניאל מן, הרב עדו רכניץ

המקרה בקצרה: התובעים קנו דירה מהנתבעים. הדירה עדיין לא הייתה רשומה בטאבו, אלא הרישום היה אצל החברה משכנת. כדי להשלים את העברת הבעלות, הנתבעים נדרשו לחתום על מסמך שמאשר לחברה המשכנת להעביר את הזכויות על שם הקונים. מסמך זה מכיל ויתור על תביעות לגבי הדירה. הנתבעים הם לא הסכימו לחתום על האישור להעברת הדירה ע"ש התובעים כיון שסירבו להתחייב לוותור על תביעות שיש להם נגד החברה המשכנת. לטענת התובעים, הנתבעים לא אמרו ולו פעם אחת מהן התביעות נגד החברה המשכנת שבכוונתם לתבוע ושעליהן הם אינם מוכנים לוותר. בנוסף, כל הזכויות בדירה הועברו לקונים, ולכן הנתבעים אינם מפסידים זכויות כלשהן מחתימה על הסכם הוויתור. התובעים ביקשו שהנתבעים ישלמו פיצוי על כל יום בו הנתבעים לא חתמו על מכתב העברת הזכויות. הנתבעים טענו שהם כבר הגישו תביעה נגד החברה המשכנת בבית המשפט, ושאר התובעים ידעו על כך.

פסק הדין: על הנתבעים לחתום על טופס הוויתור. בנוסף חוייבו הנתבעים לשלם 13,700 ₪ הוצאות משפט, משום שהתנהלו באופן בלתי סביר לאורך ההליך המשפטי.

נימוקים בקצרה:

1. מי הבעלים על הדירה

הדירה רשומה בחברה משכנת, ולא בטאבו. לפי החוק, לתובעים יש זכויות חוזיות על הדירה, אך היא לא שייכת להם. מדברי הגרש"ז אויערבך (מעדני ארץ שביעית יח, ב) שהתייחס לדין דירה הרשומה בחברה משכנת, עולה שאם החברה המשכנת הסכימה למגורי הקונים, והרישום בלבד חסר, הרי שהבעלות עברה לקונים (עיין במאמרו של הרב אישון בתחומין לו עמ' 381 לגבי המעמד ההלכתי של זכויות כאלו).

2. תוקף התחייבות הנתבעים לחתום על כל מסמך שיידרש

הנתבעים התחייבו בחוזה המכר לחתום על כל מסמך שיידרש, ומסמך העברת הזכויות הוא מסמך הנדרש לצורך הרישום. התחייבות להעביר רישום על שם הקונים תקפה על פי ההלכה, בדומה למה שכתב השו"ע (חו"מ רמג, ט) שאם המוכר התחייב לכתוב לקונה שטר מכר – המוכר אינו יכול לחזור בו. הרב שמעון שקופ (גיטין, ח) הסביר שהתחייבות כזו אינה "קניין דברים", משום שהזכות לקבל שטר על הנכס היא חלק ממכירתו. בנוסף, גם אם מדובר בקניין דברים, יש פוסקים הסוברים שניתן להתחייב ממנהג המדינה לעשות דבר כזה (פד"ר ק, עמ' 182 והלאה, בניגוד לפד"ר יד פס"ד 334, 343-345). כמו כן יש לחייב את המוכרים לחתום מדין השבת אבידה, שלדעת פוסקים מסוימים, היא הופכת לחובה (פד"ר יד עמ' 289 ומאמרו של הרב יגל וחי בהם א' עמ' 35-36). לכן מסקנת בית הדין היא שהתחייבות הנתבעים לחתום על מסמך העברת הזכויות שרירה וקיימת.

למעבר לפסק הדין

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ח	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד			

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Jerusalem, Israel

ירושלים, ישראל

אלול תשס"ו

מגורים של בעלי צרכים מיוחדים בדירה מעורבת לבנים ולבנות

שאלה

הקדמה:

אני מרכזת פרויקט מיוחד מטעם "בת עמי", המאפשר גם לבעלי צרכים מיוחדים להתנדב לשירות לאומי. אחד הפרויקטים, שאני קשורה אליו ישירות, הנו פרויקט ייחודי וראשון מסוגו בארץ, המאפשר לבעלי שיתוק מוחין (נכות פיזית) לצאת לשירות לאומי במסגרת מוגנת, עם מערך תמיכה וליווי צמוד. המתנדבים יוצאים להתנדבות בשירות לאומי, ובשנים שלאחר מכן יקבלו ליווי בתכנית לימודית אקדמית (או אחרת), כך שיוכלו לקדם את עתידם בצורה משמעותית. שאלה:

בפרויקט משתתפים בשלב זה כמה בנים ושתי בנות. מסיבות כלכליות מובנות, רק דירה אחת עומדת לרשות כל המשתתפים. המתנדבים מתגוררים בדירה, שהונגשה-שופצה ועברה התאמות מיוחדות לצרכיהם (אביזרים ועזרים מיוחדים, מעברים רחבים לכיסא גלגלים וכיו"ב).

בדירה נמצא משגיה (או משגיחה) בשעות השהות של הדיירים (הערב והלילה) על מנת לעזור להם. אחת הבנות המשתתפת בפרויקט ומתגוררת בדירה הנה בוגרת אולפנה. אנשים שונים בסביבתה הקרובה של המתנדבת מפעילים עליה לחצים רבים לעזוב את התכנית ולצאת מדירה זו, מאחר שהם רואים בכך איסור הלכתי חמור. הבחורה נמצאת בקונפליקט גדול ובמצב רגשי מורכב: היא נקרעת בין רצונה לשרת בשירות לאומי כמו כולן וכן לקדם את עתידה המקצועי, ובין הבעיה ההלכתית העולה לכאורה מן הסיטואציה. השאלה היא אם ישנו כאן איסור ייחוד, או איסור אחר שהנו בלתי פתיר (יש לציין כי בעמותות השירות הלאומי אין אף דירת בנות המונגשת לנכים ויכולה לקלוט את המתנדבת. כמו כן, בשלב זה אין תקציב להנגשת דירה נוספת עבור בפרויקט).

תשובה

הקדמה:

- א. הגישה לשאלה כבדת משקל זו חייבת להיות בכובד ראש רב. מצד אחד עומדים בפנינו חומרתם של איסורי עריות וגודל החיוב להתרחק מהם ככל האפשר, כפי שקבעו לנו חז"ל בדיני ייחוד ובשאר דיני ההרחקה בין המינים – חיוב שכולל בתוכו הן את הדינים עצמם והן את ההרחקה ממצב שיכול להביא ללעז והוצאת שם רע, ואת ההנחיה "הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו"¹.
- ב. מצד השני עומדת החשיבות הגדולה שישנה בכך שיתאפשר גם לבעלי נכויות שונות להשתלב בחברה, דבר שיתרום הן לחברה והן להם. לשני הדברים חשיבות רבה מבחינה הלכתית, שהרי אין לך גמילות חסד גדולה מזו: הן כלפי הנכים עצמם (גם במישור הרגשי, של תחושת היכולת להיות כמו כולם, וגם במישור הכלכלי, שכן כאמור בשאלה הדבר יתרום לעתיד המקצועי של משתתפי הפרויקט²), והן כלפי החברה (על-ידי שילובם של אנשים כאלה במערכות השונות תהפוך החברה לטובה יותר ביחסה אליהם ובקבלתה אותם מחד גיסא, ומאידך גיסא תלותם הכלכלית בה תפחת). ההתחשבות בשני צדדים אלה כאחד נוגעת הן לתשובה עצמה והן ליישומה בפועל.
- ג. האמור להלן הוא בהנחה שכל משתתפי הפרויקט הדרים בדירה המדוברת סובלים רק מנכות פיזית. אם חלק מהם סובלים גם מנכות שכלית או נפשית – ישנם מצבים שבהם ישנתה הדין, ויש לדון בכל מקרה לגופו.
- ד. מנוסח השאלה, "בפרויקט משתתפים כמה בנים ושתי בנות", משמע שישנם לפחות שלושה בנים. התשובה מבוססת על ההנחה שכך המצב. אם המצב שונה או אם ישנתה – יש להפנות שאלה נפרדת, כיוון ששינוי כזה עשוי לשנות את הפסיקה בנדון.
- ה. בשאלה מוזכרת נוכחות משגיח או משגיחה בשעות הערב. אם ניתן להסדיר שתהיה זו משגיחה – יש להסדיר זאת, כיוון שמצב שבו יימצאו בדירה שלוש בנות (וכנ"ל ישנם לפחות שלושה בנים) עדיף בהרבה על מצב שבו יימצאו שם רק שתי בנות, וכדלהלן³.
- ו. ישנה משמעות רבה לשאלה מיהם הבנים הדרים בדירה: אם מדובר בבנים שחינוכם והנורמות בחברה שאליה הם משתייכים, הנם כאלה הרואים בקיום יחסי אישות בין איש ואשה שאינם נשואים דבר פסול ומגונה, שאז יש להגדירם הלכתית כ"כשרים", או שמדובר בבנים המשתייכים לחברה שבה יחסים שכאלה נחשבים לדבר לגיטימי, שאז יש להגדירם הלכתית, לעניין זה, כ"פרוצים"⁴.
- ז. חשוב להדגיש שמתשובה זו, בניסיונותיה המיוחדות – שוודאי יש להחשיבן כ"שעת הדחק" ו"מקום צורך גדול" – אין ללמוד הוראות היתר לדיוור משותף של בנים ובנות (אפילו בחדרים נפרדים וכו') במצבים אחרים.

תשובה:

- א. אם הבנים הם "כשרים", כהגדרת מושג זה בהקדמה, יש הבדל בין מנהגי העדות השונות: למנהג האשכנזים מותר גם לאשה אחת או שתיים להתייחד עמם, בין ביום ובין בלילה, אלא שאם יהיה מצב שחלק מהבנים יעדרו מן הדירה – לא יועיל היתר זה, ויהיה צורך להיעזר בפתרונות אחרים. מספר הבנים המינימלי הדרוש לתקפותו של היתר זה הוא שני בנים ביום ושלושה בלילה (היינו בשעות השינה)⁵. למנהג הספרדים ועדות המזרח אסור לאשה אחת להתייחד עמם, בין ביום ובין בלילה⁶, אך אם יש שלוש נשים (שתי הבנות והמשגיחה) ושלושה גברים – מותר. לגבי מצב של שתי נשים ושני גברים או יותר (מצב שייווצר כאשר לא תהיה שם המשגיחה) – ישנה מחלוקת בין הפוסקים⁷. להלכה יש להקל בשעות היום, אך בשעות השינה אין להקל⁸, ולכן צריך שיהיה מפתח אצל אנשים אחרים שיאפשר כניסה חופשית אליו. כמובן, ניתן לדאוג שלמשגיחה תהיה אפשרות להיכנס לחדר במקרה הצורך (רצוי שגם חדרם של הבנים יהיה נעול, אבל אם אין הם מסכימים לכך – יש מקום להקל⁹). אם הבחורה יוצאת מחדרה בשעות אלה וחדרם של הבנים אינו נעול, עליה להימנע מלהשתהות במקום שיש לבנים גישה אליו (מטבח, פרוזדור וכדומה). לגבי שירותים אין בעיה, שהרי ודאי תנעל את הדלת, אלא שתימנע מהשתהות בפרוזדור וכדומה בדרך¹⁰.
- ב. אם הבנים מוגדרים כ"פרוצים", כהגדרת מושג זה בהקדמה, אין להתיר לאשה אחת או שתיים להתייחד עמם (גם אם הם בנים רבים) בחדר סגור או בדירה סגורה, בין ביום ובין בלילה¹¹. רק אם ישנן שלוש נשים (שתי המשתתפות בפרויקט והמשגיחה) יש פוסקים שמקלים בדבר¹², וניתן לסמוך עליהם בשעות היום¹³. במקרה כזה, בשעות שהמשגיחה אינה נמצאת, יש להשאיר את דלת הדירה פתוחה¹⁴, ולחלופין לדאוג לכך שהמשגיחה (או אשה אחרת) תימצא במקום קרוב ותגיע לדירה לעתים בלא התראה מוקדמת, גם בשעות שהיא אינה נמצאת בקביעות¹⁵. לגבי שעות השינה, יש להקפיד על נעילת החדר וכו' כבסעיף הקודם.
- ג. כמובן, במשך הזמן שבו תדור הבחורה עם הבחורים באותה דירה, עליה להקפיד על אווירה רצינית ומניעת מצב של "לבו גס בה" – מה שעלול להרוס את הבסיס ההלכתי להיתר זה¹⁶.

1 הנחיה זו מצויה בגמרא (חולין מד ע"ב) ובכמה מקורות נוספים, עיין למשל בתוספתא (חולין פ"ב הכ"ד); אבות דרבי נתן (נוסחא א פרק ב ד"ה איזהו סייג, ושם בהוספה ב לנוסחא א פרק ב ד"ה ר' יוסי, נוסחא ב פרק ב ד"ה ונניין); כלה רבתי (פ"ג הי"ז) ועוד. הנחיה זו כוללת, כפי שמשמע מהמקורות ואף מפורש בחלקם, הן את ההרחקה מדבר שעלול להביא לידי עברה והן את הדבר הנראה כעברה או כמביא לה, ועלול להביא לידי חשד או רינון. בכמה מן המקורות עולה שעיקר הדגש בעניין הוא בתחום זה של ההרחקה בין המינים.

2 כבר נפסק להלכה שמתן האפשרות לאדם להתפרנס בכבוד הוא המעלה הגדולה ביותר של הצדקה: רמב"ם (מתנות עניים פרק י הל' ז); "שולחן ערוך" (יו"ד סי' רמט סע' ו).

3 בגוף התשובה. יש להעיר שמצב שבו יהיה גבר בתפקיד של אחראי ומשגיח בדירה שיש בה בנות גובל במצב הבעייתי של מינוי "שומר על בית הנשים", שאסור "אע"פ שהוא עומד בחוץ" (שו"ע אבה"ע סי' כב סע' טו), למרות שבדרך-כלל אין חוששים שמי שעומד בחוץ ייכנס ויבוא לידי ייחוד. ועיין ב"בית שמואל" (שם סי' ק יז), וביתר ביאור ב"חלקת מחוקק" (סי' ק יז), שביאר: "הכא דהוא שומר שומר בכיעות, אפילו עומד מבחוץ אסור, ולא דמי יחוד בעלמא לזה שהוא אפוטרופוס וממונה עליהם, וגרע... אמנם ייתכן שכיוון שדרים במקום גם בנים אין זה "בית הנשים", והרי גם אם ייכנס ה"שומר" לבית כזה לא יהיה בו לבד עם הנשים, אך מאידך גיסא כאן ה"שומר" הוא בפנים ולא מבחוץ, ולא ברור שהמצאות הבנים שם תמנע איסור יחוד. הדבר תלוי בפרטים נוספים ובמחלוקות פוסקים, כמבואר בגוף התשובה. נוסף לכך, עדיין עשוי להיווצר מצב של ייחוד בחדר שיהיה בו רק ה"שומר" והבנות. הסיבה העיקרית לחומרה בעניין – "שהוא אפוטרופוס וממונה עליהם" – קיימת גם כאן.

4 הגדרת "פרוצים" ו"כשרים" לעניין איסור ייחוד אינה ברורה, ונחלקו בה הפוסקים. עיין ב"אוצר הפוסקים" (סי' כב ס"ק כד) שהביא את הדעות השונות. ככלל, יש מקום לפסוק לקולא בעניין זה ולהחיל את הכלל של הרמ"א (שם סע' ה) "סתם אנשים כשרים הם", אולם ברור שתוכנו המרכזי של המושג "כשר" בהקשר זה הוא מי שיש להניח שיימנע מיחסים כאלה, ואמנם הוא אסור בייחוד כיוון שאין אדם שמחוסן בפני היצר, אבל עם זאת החשש שייכשל הנו קטן יחסית, ולכן די בסייגים מועטים יחסית כדי שהמצב לא יחשב כייחוד. כמו כן, ברור שמי שעל פי חינוכו ומערכת ערכיו, יחסי אישות בין איש ואשה פנויים אינם נחשבים לדבר פסול או לחרירה מהנורמה בעיניו, לא ניתן להחזיקו כ"כשר" בנושא זה. ועיין ב"אוצר הפוסקים" (שם), שגם הדעות המקלות בהגדרת פרוץ הן "פרוץ בעריות... או שעכ"פ ידענו שמתנהג בקלות ראש ב"סדר נשים", ונקל בעיניו להתייחד עמהן" – הגדרה שברור שאדם כזה עונה עליה, או שישתמא אין לחשדם כלל בדיעבד שפרצו גדר ומנהג העולם" – גם זו הגדרה (גם אם נתעלם מהיותה דווקא בדיעבד) שברור שאינה יכולה להכשיר לעניינו מי ש"מנהג העולם" בחברה שאליה הוא מוסיף אינו סותר יחסי אישות בין איש ואשה פנויים.

5 רמ"א (שו"ע אבה"ע סי' כב סע' ה). פוסקים רבים טענו שלכאורה אין היתר בלילה אף בשלושה אנשים (ושלוש נשים), אלא ביחס למצב שהם ערים ורק חוששים שמא ירדמו, ולא כשאכן הולכים לישון. עיין ב"דרישה" (שם אות יב), ב"ערוך מקודש" (שם) ועוד. אך למעשה, גם הם עמדו על כך שהמנהג להקל בזה, ודחקו בכמה אופנים ליישב את המנהג. עיין עוד בעניין זה ב"אוצר הפוסקים" (שם סי' כה אות ג).

6 שו"ע אבה"ע סי' כב סע' ה.

7 שם (סע' ו): "נישים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששין ליחוד". נחלקו שם הפוסקים אם די בשניים ושתיים: לדעת הט"ז (סי' ק ג-ד) די בכך, אך יש הסוברים שצריך לפחות שלוש נשים: "בית שמואל" (שם סי' ח), ועוד שלושה אנשים, כמשמעות ה"בית שמואל" (שם), ה"פתחי תשובה" (שם סי' ח) בשם "ברכי יוסף" וה"ערוך השלחן" (שם סע' ט), או לפחות שני אנשים, כדעת ה"חכמת אדם" (כלל קכו סע' ג). עיין שם עוד ב"חלקת מחוקק" (סי' ק ז), שמתפק בין האפשרויות של שניים ושתיים או שלושה ושלוש, ועל כל פנים משמע שגם לדעתו אין מקום לסברה שצריך שלוש נשים ושני אנשים עמו.

8 בשעות היום יש לסמוך על הפוסקים המקלים, שכן במצב שישנו ספק איך לפרש את דעת השו"ע יש לצרף לנהגים כמותו גם את דעת הרמ"א, שלשיטתו ודאי שאין איסור במצב זה, שהרי יש כאן שני אנשים, אולם בשעות הלילה אין תוקף לצירוף זה, ונשאר כאן רק הספק בפרשנות דברי השו"ע. נוסף לכך, הסברות לחומרה בלילה, שמחמתן צריך אז שלושה אנשים, שייכות גם כאן. אף שסך הכל יש כאן ארבעה בני אדם, כמו בשלושה גברים ואשה, שהרמ"א מתיר בלילה – אין ללמוד מזה להקל במקרה שלנו, כי שם הנימוק הוא שגם אם יהיו שני אנשים ערים וכן האשה ואחד ישן – אין איסור לדעת הרמ"א, ואין חוששים ששניים יישנו ואחד יהיה ער, שכן גם אז יחשוש על כל פנים שעוד אחד יתעורר. לעומת זאת כאן, שאנו דנים לפי דעת השו"ע, הרי אם יהיו שני האנשים והאשה ערים ואיש אחד ישן – יש לדעתו איסור בדבר. לכן יש להחמיר, ובמיוחד לאור העובדה שישנו פתרון של נעילת הדלת, כדלהלן.

9 יש מי שמתיר אם אחד משני המינים נעול בחדר בתוך הבית ואין המין השני יכול להיכנס לחדר הנעול ("דברי מלכיא"ל ד סוף סי' קב, מטעם שהנעילה משמשת כ"היכר", הגרי"ח זוננפלד בשו"ת "שלמת חיים" סי' קנא), וכן משמע מדברי ה"משנה ברורה" ("שער הציון" סי' רלט סי' ק יז), ועיין בהערה הבאה. כמו כן יש מי שסובר שאם האשה נועלת עצמה בחדר הדבר מועיל, משום שבאשה אין יצר שיגרס לה לקלקל. אך באיש חיישינו שיפתח את הדלת, ואמנם גם כשהאשה נועלת קיים חשש שהאיש ידפוק בדלת האשה ויפתה אותה שתפתח לו, אך לא חיישינו שיעבור לכך ("חזון איש" אבה"ע סי' לד סי' ב, אם כי יש לציין שהניח זאת ב"ציע"י). יש מי שאוסר בכל מקרה, מפני החשש שיבקש ממנה שתפתח לו את הדלת, ותתפתח לפתוח לו ("אגרות משה" אה"ע ד, סי' סה אות יט), אך למעשה נקטנו להקל, שנעילת הדלת על-ידי האשה מועילה.

10 אין כאן מקום לדון באופציה הפוכה, כי לפי הנראה מהשאלה, שרק היא מותרת מהבעיה ההלכתית שבדבר, סביר להניח שהבנים לא יסכימו לנעול למינין את דלתם כדי לחסוך לה את הצורך בנעילת הדלת, וגם אם יסכימו – לא בטוח שניתן לסמוך עליהם שיעמדו בכך. ב"דברי סופרים" (על השו"ע הלכות יחוד, סי' ק עד) העיר שכל ההיתר הוא רק אם ברור שלא תצא לעשות צרכיה, וכגון שיש לה בית כיסא בחדרה וכן שאר צרכים. כדי לפתור את הבעיה העולה מכך, כתבנו שרצוי שגם חדרם של הבנים יהיה נעול, שאז גם אם תצא הבחורה מחדרה לא יהיה איסור ייחוד לחלק מן הדעות, ומן הסתם אין לחשוש שיווצר מצב שבו בדרך מקרה יצאו גם היא מחדרה וגם אחד הבנים מחדרו, בו זמנית, באמצע הלילה.

כאמור בהערה הקודמת, יציאה מן החדר הנעול מעוררת מחדש את בעיית הייחוד, לכן עדיף שגם חדרם של הבנים יהיה נעול. ברם (גם אם אין הם מסכימים לכך) נקטנו שיש מקום להקל, בהתחשב בנסיבות המיוחדות שבשאלה ובסייג של הימנעות משהייה ממושכת במקום שאליו יש לבנים גישה, וזאת לאור הסברה שלאיסור ייחוד יש פרק זמן מינימלי, שבפחות ממנו האיסור קל יותר, עיין ב"אוצר הפוסקים" (שם סי' א אות ה) בשם ה"אמרי אש", שבפחות מזמן זה אין איסור דאורייתא על כל פנים. אף שרוב הפוסקים חולקים על כך (שם), וגם מהמקלים משמע שמודים שאסור מדרבנן, מכל מקום כאן, בשעה שיוצאת לפרוזדור, עדיין יש לומר שאין זה ייחוד גמור – כיוון שהבנים אינם שם אלא בחדרם, וייתכן שאין זה נחשב ייחוד אף אם החדר אינו נעול, כפי שמשמע מ"חכמת אדם" (כלל קכו דין ז), שכל שהם בחדרים נפרדים – לדעת הרמב"ם, שרוב הפוסקים פסקו כמותו – אין זה ייחוד.

אין לסמוך על סברה זו בפני עצמה, כי מוכח מכל האחרונים שדנו אם מועילה נעילה של אחד החדרים (כ"ל הערה 9), שחולקים על סברה זו, ועיין עוד ב"דברי סופרים" (שם "עמק דבר" אות תסט), שהביא ראיות לכך מפוסקים נוספים. גם בדעת ה"חכמת אדם" עצמו יש מי שפירש שלא היתר בכל אופן, עיין ב"דברי סופרים" (שם סע' ו, ב"בירור הלכה" ד"ה ופירשה, מהפסקה הפותחת "ביד"ס סי' ע"ג" ואילך), ובספר "תורת הייחוד" (פרק ט הערה א) שהאריך בעניין. ברם, בנדון דידן יש לראות בסברה זו סיבה נוספת להקל בשהייה קצרה בפרוזדור. ניתן גם להניח שהבנים ישנים, והחשש רק שמא ייווצר ייחוד אם אחד מהם יתעורר. כנגד חשש זה, גם כשיתעורר ישנו החשש הנגדי, שחוששים שגם מישהו מהאחרים יתעורר, וזה מעין מה שכתב ה"ערוך מקודש", שיש לומר שישוד ההיתר בשלושה בלילה הוא שאם אחד ער הוא חושש שגם אחד מחבריו יתעורר. או כמו שכתב טעם נוסף, שזה מעין ספק ספקא, שמא אף אחד, ואם ירדם שמא על כל פנים לא ירדמו שנים אחד ואחד יישאר ער, אלא כשירדמו שניים גם השלישי ירדם. לדבריו יש לומר שהוא הדין בעניינו – שמא לא יתעורר אף אחד, ואם יתעורר שמא יתעורר עוד אחד, ולכן נראה שיש להקל.

עיין גם ב"אוצר הפוסקים" (שם סי' כח אות ט). הוראת ה"חזון איש" במצבים דומים: "לא אסרו חכמים... אלא שאין להתעכב בפרוזדור", "מותר לעבור, רק יעבור מהר". עיין עוד ב"דברי סופרים" (שם סי' ק עה), שגם הוא דן באופנים דומים, והביא גם את דברי ה"חזון איש", אלא שהוא נקט שם להחמיר ולא להסתמך על הדברים, בנימוק שפרטי המקרה שבו דן ה"חזון איש" אינם ברורים – עיין שם ב"דברי סופרים"

11 ("עמק דבר" אות תפ-תפז). ואנו נקטנו כאן להקל בצירוף הטעמים ובהתחשב בנסיבות ובהעדר אפשרות אחרת, וכפשוטו דברי ה"חזון אישי", בלי להתחשב בטענה זו.

רמ"א (שו"ע אבה"ע סי' כב סעי' ה). המחבר עצמו מחמיר שם אפילו ב"כשרים", וכדלעיל. אמנם שם הרמ"א עוסק באשה אחת, אבל נראה שהאיסור גם על שתיים ("ואחת" הוזכרה רק כדי להקל – לדעת הרמ"א – אפילו באחת, כשמדובר ב"כשרים"), שכן אפילו בשלוש נשים ויותר נחלקו הפוסקים אם ניתן להתיר (וכדלהלן בהערה הבאה), וחלק מטעמי המתירים מתבססים על צירוף העובדה שלדעת רש"י איש אחד מתייחד עם שלוש נשים, ואם כן בשתי נשים אין להתיר (מצאנו מפורש רק פוסק בודד שמקל בזה: ה"חקרי לב" המובא בהערה הבאה), ועוד, שגם לדעת הרמ"א מבוואר שם ש"מי שעסקו עם הנשים" אסור בייחוד עם שתי נשים או אף יותר, ומסתבר שהחשש לעברה אצל "פרוצים", אפילו הם רבים, אינו קטן מהחשש אצל "כשר" ש"עסקו עם הנשים". כך מבוואר בריטב"א (קידושין פ ע"ב), שתלה את החומרה הקיימת לדעתו ב"עסקו עם הנשים" בכך ש"עסקו עם הנשים" הוא כ"פרוץ" – משמע שמקור החומרה ובסיסה הוא בדינו של "פרוץ", אלא שנתחדש שכדינו כך גם דין מי ש"עסקו עם הנשים". עיין גם ב"המקנה" (קידושין דף פב ע"א ד"ה בתוס'), ש"פרוץ" חמור מ"עסקו עם הנשים".

12 ה"חלקת מחוקק" (שו"ע אבה"ע סי' כב ס"ק ט) נוטה לאסור, וכך הביא גם ה"בית שמואל" (שם ס"ק יא) בשמו, וכך גם דעת החיד"א ב"ברכי יוסף" וה"פתחי תשובה" (שם ס"ק א) בשמו, וכך נקט להלכה ה"חכמת אדם" (כלל קכו דין ה). לעומתם, ה"חקרי לב" (א סי' לט) מתיר אפילו שתי נשים עם שני אנשים פרוצים, ועיין ב"אוצר הפוסקים" (שם ס"ק כז אות ג), שהביא עוד פוסקים אחדים שהקלו בעניין אם יש לפחות שלוש נשים.

13 אף שהפוסקים האוסרים מרובים יותר, והם גם מקובלים יותר בעולם הפסיקה, נראה שבשעת הדחק, כבשאלה זו, ניתן לסמוך על המקלים. אולם בלילה, אפילו לגבי "כשרים" אין הקולא ברורה, שכן פוסקים רבים טענו שלכאורה אין היתר בלילה אף בשלושה אנשים (ושלוש נשים), אלא ביחס למצב שהם ערים ורק חוששים שמא ירדמו, ולא כשאכן הולכים לישון (ראה לעיל הערה 5), וכן בשני חדרים נפרדים יש הסוברים שלגבי "פרוצים" חוששים גם כשכעת אין ייחוד, שמא יבואו להתייחד. עיין ב"אוצר הפוסקים" (שם ס"ק כח, אות א ד"ה ובשער יוסף), ועיין ב"דברי סופרים" (שם ב"בירור הלכה" ד"ה ופירשה – בפסקה הפותחת "ונהנה בד"ס" והלאה, שהאריך בעניין). בשאלות אלה עצמן נקטנו להקל, הן לגבי עצם הדין של לילה, כמבוואר בהערה 5 הנ"ל, והן לגבי מצב שבו אין ייחוד – כמבוואר בהערות 9-10 לגבי מצב שבו החדר נעול, ולגבי יציאה לזמן קצר מן החדר כשהבנים בחדר השני, אף שיכולים לצאת ולהשתהות, ועל כך סמכנו אף לגבי "פרוצים". אך במצב שבו מצטרפים כל צדדי החומרה יחדיו (לילה, פרוצים, שהות ממושכת בלי נעילת החדרים) קשה מאוד להקל, ובפרט שניתן לפתור את הבעיה על-ידי נעילת החדר.

14 איסור וגזרת ייחוד הם משום חשש למעשה עבירה (רמב"ם איסורי ביאה פרק כב הל' א; שו"ע אבה"ע סי' כב סעי' א). לכן אם יש "פתח פתוח לרשות הרבים" – אין חוששין משום ייחוד" (קידושין פא ע"א; רמב"ם שם הל' יב; שו"ע שם סעי' ט).

15 אם יש מפתח לבית בידי אדם כשר, היכול להיכנס בכל עת לבית – דין הפתח כפתח פתוח – עיין שו"ת "אגרות משה" ("אבן העזר" חלק ד סי' סה אות ד); שו"ת "דובב מישרים" (חלק א סי' ה); ו"ההלכה במשפחה" (פט"ו סעיף יז בשם ה"חזון אישי).

לא הוגדר בבירור בפוסקים הללו מי הוא האדם שיכולתו להיכנס דיה כדי להגדיר את המצב כדומה ל"פתח פתוח לרה"ר" האם די באיש/אשה/צריך כמה אנשים. לכאורה: הרי לא כל אדם מתיר ייחוד אפילו אם יהיה איתה בדירה בפועל ולא רק יהיה לו מפתח. אמנם יתכן לומר שחשש ממי שיבא בפתאומיות מונע עברה יותר ממי שכבר נמצא בדירה, כי מי שכבר נמצא – אפשר שיתפתח לחטוא גם כן, אבל חוששים לחטוא מחשש ממי שיבוא פתאום תוך כדי עברה (והוא עדיין לא התפתח), אך צריך לבסס סברא זו, לכן למעשה כתבנו "המשגיחה (או אשה אחרת)" – דהיינו מי שנוכחותו בדירה בפועל היתה פותרת את הבעיה. כמו כן ההיתר רק כשאותו אדם רגיל לבא ונמצא במקום קרוב, באופן שיש חשש מעשי שיבוא "כל רגע" (זה ברור מסברא וגם מוכח מההיתר המיוחד ליחוד עם אשה ש"בעלה בעיר" – ואם לא נאמר כנ"ל מה המיוחד בבעלה), ולכן כתבנו "יתמצא במקום קרוב ותגיע לדירה לעיתים, בלא התראה מוקדמת".

16 במצב מיוחד ורגיש זה, של אנשים ונשים צעירים שדרים משך זמן באותה דירה, יש לנהוג במשנה זהירות, ובמיוחד יש להימנע לחלוטין ממצבים הגובלים באזהרת המשנה (אבות פ"ג מ"ג): "שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה". גם כאן ברור שחיובי ההרחקות הם הדדיים, כשם שאיסורי עריות עצמם חלים על שני הצדדים.

לגבי מה שכתבנו, שחוסר זהירות בכך עלול להרוס את הבסיס ההלכתי לכל מה שהקלנו כאן – עיין בשו"ע (אבה"ע סי' כב סעי' ח), שב"לבו גס בה" אסור להתייחד אפילו עם אשה שבעלה בעיר, שבדרך-כלל אין בזה איסור. עיין שם גם ב"חלקת מחוקק" (ס"ק יג) וב"בית שמואל" (ס"ק ג), שסוברים שהוא הדין שאפילו ב"פתח פתוח לרשות הרבים" יש איסור במצב כזה. כמו כן עיין ב"חכמת אדם" (כלל קכו סעי' ד), שסובר שאסור להתייחד אפילו עם נשים רבות, גם לדעות המקלות בכך בדרך-כלל, אם "לבו גס בהן". בשו"ת "דברי מלכיאלי" (ד סימן קב, סוף ד"ה והנה הרמב"ם) משמע שלדעתו במצב זה חוששים שיבואו לידי ייחוד גם כשכעת נמצאים בחדרים נפרדים, שבדרך-כלל אין זה ייחוד, לדעת הרמב"ם ורוב הפוסקים, שפסקו כמותו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
יהודה בן חיה אסתר	ניר רפאל בן רחל ברכה	רפאל יצחק בן חנה
דוד חיים בן רסה Rassa	יצחק אייזיק בן חיה אסתר	מאיר בן דינה ציפורה
יוסף בן רחל חיללי	יאיר מנחם בן יהודית חנה	נתנאל אילן בן שיינא ציפורה
נתנאל בן שרה זהבה	רפאל ישי בן צפורה פייגא	יוסף (יוסי) בן חנה
יוסף בן סרח	רועי משה אלחנן בן ג'ינה ד'ברה	שרה בת שולמית
נעמי בת אסתר	דוד חיים בן סרח	אליעזר יוסף בן חנה ליבא
רבקה רינה בת גרונה נתנה	מאירה בת אסתר	יפה בת רחל יענטע
ברכה בת מרים רחל	ליליאן בת פורטונה	נחמה צביה בת שושנה בריינא
אייילת חן בת שולמית	רוחמה רחל בת שושנה	חנה שרה בת שושנה הינדה יהודית
	בתוך שאר חולי עם ישראל	